

Πρὶν διαβάσει καὶ κρίνει κανεὶς ἕνα βιβλίον, ὀφείλει νὰ λάβει ὑπόψη του τὶς προθέσεις τοῦ συγγραφέα του, πού ἂν εἶναι καὶ ρητῶς διατυπωμένες τόσο τὸ καλύτερο. Τὸ βιβλίον τοῦ Μιχάλη Παπακωνσταντίνου δὲν εἶναι τὸ ἔργο ἑνὸς ἱστορικοῦ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ τὸ ἔργο ἑνὸς ἔμπειρου καὶ κατὰ κοινὴ ὁμολογία εὐφυοῦς καὶ διορατικοῦ πολιτικοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν κρύβει πούθεν ἀυτὴ του τὴν ἰδιότητα: «Παρασύρομαι -λέει χαρακτηριστικὰ- μὲ τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ εἶχα σκοπὸ νὰ γράψω καὶ ἄλλα γράφω ὡς τώρα... ποτὲ δὲν ξέχασα ἢ δὲν ξεχνῶ πὼς ὅλη ἡ ζωὴ μου ἦταν ἀφιερωμένη στὴν πολιτικὴν, εἴτε ἀσκώντας τὴν εἴτε γράφοντας γι' αὐτήν. Ἀκόμα κι ὅταν ἡ πρόθεσή μου εἶναι νὰ γράψω ἱστορία, τελικὰ βγαίνει στὸ κείμενό μου πολιτικὴ ἱστορία». Καὶ πιὸ κάτω: «Τὴν ἱστορία τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἔγραψαν ἄλλοι, πιὸ κατάλληλοι ἀπὸ μένα. Ἐγώ, ἄλλωστε, ὑπῆρξα στὴ ζωὴ μου μόνο ἕνας πρακτικὸς πολιτικὸς καὶ ποτὲ δὲν ἰσχυρίσθηκα πὼς εἶμαι ἕνας ἱστορικὸς ἐρευνητής. Ὅ,τι γράφω ἐδῶ, εἶναι σκέψεις πού βγήκαν ἀπὸ τὰ ταξίδια μου στὰ Βαλκάνια, τὶς ἱστορίες πού ἔχω ἀκούσει καὶ τὶς συζητήσεις πού εἶχα κατὰ τὶς ἐπισκέψεις μου σ' αὐτὸν τὸ γεωγραφικὸ χῶρον».

Ἄν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ τίτλος συμπεκνώνει τὸ περιεχόμενο ἑνὸς βιβλίου καὶ προδίδει τὴ βασικὴ συλλογιστικὴ γραμμὴ πού τὸ διέπει, τότε εἶναι χρήσιμο νὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο στὸν τίτλο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Τὰ Βαλκάνια εἶναι μιὰ πολυδύναμη, πολυσύνθετη καὶ πολύπλευρη ἔννοια -

ἀνάλογα μὲ τὴν ὀπτικὴ τοῦ καθενός. Γιὰ τοὺς Δυτικοευρωπαίους εἶναι ἡ πυριτιδαποθήκη τῆς Εὐρώπης, ἀφοῦ ἀπὸ ἐδῶ θεωροῦν ἀδίκως ἴσως- ὅτι ξεκίνησαν οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι- γιὰ τὴ γαλλικὴ ἢ τὴν ἰταλικὴ γλώσσα ἡ λέξη «Μακεδονία» σημαίνει κάτι ἀνακατεμένο, ὅπως ἡ φρουτοσαλάτα. Γιὰ τὸν Μιχάλη Παπακωνσταντίνου εἶναι «ἡ ἄγνωστη γειτονιά μας». Θεωρῶ

πέρα πολὺ εὐστοχῆ αὐτὴ τὴν ἐπιλογή, ὅτι τὰ Βαλκάνια ἔχουν ὅλα τὰ γνωρίσματα μιᾶς «γειτονιάς» καί, παρότι εἶναι τέτοια, μᾶς εἶναι «ἄγνωστη».

Ὁ συγγραφέας ἐπικειρώντας μέσα ἀπὸ τὸ δικό του -πολιτικὸ πάντα- αἰσθητήριο νὰ ὀρίσει τὰ Βαλκάνια, δὲν καταφεύγει σὲ μιὰ «ἀντικειμενικὴ» περιγραφή τους, ἀλλὰ καταθέτει μὲ ἔντονα βιωματικὸ τρόπο δυὸ προσωπικὲς ἱστορίες.

Ἡ πρώτη: ἡ οἰκογένεια Ρόμπη ἀπὸ τὸ Κρούσοβο, μετὰ τὴν ἐξέγερση τοῦ Ἰλιντεν στὰ 1903 γιὰ λόγους προφανῶς πολιτικούς μετακομίζει στὸ Μοναστήρι, τὰ Μπίτολα· μιὰ κοπέλα τῆς οἰκογένειας παντρεύτηκε ἕναν βούλγαρο ἀξιοματικὸ κι αὐτὸ τὸ κλαδί τῆς οἰκογένειας ἐκβουλγαρίστηκε· ἕνα ἄλλο κομμάτι τῆς παρέμεινε στὴ Γιουγκοσλαβία· ἕνα τρίτο τῆς ἦρθε στὴν Ελλάδα καὶ μιὰ κόρη τοῦ κλάδου αὐτοῦ παντρεύτηκε στὴν Κοζάνη τὸν ἀδελφὸ τῆς Ρούσας, τῆς γιαγιάς τοῦ συγγραφέα. Στὸ μεσοπόλεμο ἡ οἰκογένεια ἀντάμωσε στὸ Μοναστήρι, στὴ Θεσσαλονικὴ ἢ τὴν Κοζάνη καὶ τὰ ξαδέφφια μέσα στὸ παιχνίδι τους τσακώνονταν γιὰ τὴ Μακεδονία: ἄλλα τὴν ἤθελαν ἑλληνικὴ, ἄλλα βουλγαρικὴ, ἄλλα σερβικὴ.

Μιά κοπέλα ἀπὸ τὸ σερβικὸ βραχίονα αὐτῆς τῆς οικογένειας, ἡ Ἀγάπη Ρόμπη, ὑπηρετεῖ τὴ δεκαετία τοῦ '60 στὴ γιουγκοσλαβικὴ πρεσβεία τῆς Ἀθήνας ὡς Λιούμπα Ρόμπεφ πλέον καὶ δὲν τὰ καταφέρνει νὰ συναντηθεῖ γιὰ λόγους κατανότητος μὲ τὸν νέο τότε βουλευτὴ καὶ ξάδελφὸ τῆς Μιχάλη Παπακωνσταντίνου.

Ἡ δευτέρη ἱστορία: ὁ γηραλέος καθηγητῆς τῶν γαλλικῶν κ. Θεοδώρωφ, πού συνόδευε ὡς ξεναγὸς καὶ διερμηνέας τὸ ζεῦγος Παπακωνσταντίνου στὰ Σκόπια καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γυναίκα εἶχε τὴ συνήθεια, ὅπως ἔκαναν παλιότερα καὶ στὴν Κοζάνη, νὰ προσφέρει γλυκὸ τοῦ κουταλιοῦ βουτηγμένο σὲ ποτήρι μὲ νερό, δὲν ἦταν παρὰ ὁ Ἑλληνας Κωνσταντίνος Θεοδώρου, ὅπως ἀποκάλυψε ἡ φωτογραφία τῶν ἀρραβῶνων του. «Κάποτε μᾶς ἀνάγκαζαν νὰ λέμε πὼς εἴμαστε Βούλγαροι, τώρα μᾶς ἐπιβάλλουν νὰ λέμε πὼς εἴμαστε Μακεδόνες. Τὸ δεχόμαστε, πὼς θὰ ἐπιβίωναμε ἀλλιῶς;»

Αὐτὰ εἶναι τὰ Βαλκάνια γιὰ τὸν Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, «μιά κερσόνησος πού κατοικεῖται ἀπὸ ἕνα πλῆθος λαῶν: πολλὲς ἐθνοότητες, πολλὲς θρησκείες, πολλὲς γλώσσες. Μιά πανσπερμία ἐθνῶν ἢ λαῶν, οἱ ὁποῖοι συμβίωναν εἰρηνικὰ μεταξύ τους καὶ ἡ μόνη ἀντίθεσή τους, θρησκευτικὴ κατὰ μέγα μέρος, ἦταν μὲ τοὺς Ὀθωμανούς». Τὴν περιοχὴ αὐτὴ ὁ συγγραφέας καταλήγει εὐστοχα νὰ ἀποκαλεῖ Βαλκανικὴ Οἰκουμένη.

Τὸ βιβλίον δὲν ἔχει τὴν τυπικὴ διαίρεση τῶν συμβατικῶν βιβλίων ἱστορίας τῶν Βαλκανίων, ἀλλῶστε δὲν φιλοδοξεῖ νὰ εἶναι μιά βαλκανικὴ ἱστορία. Ὁ Μ. Παπακωνσταντίνου ἔχει τὴ συγγραφικὴ ἀρετὴ νὰ ἀσχολεῖται μὲ πολὺ σοβαρὰ καὶ κρίσιμα θέματα χωρὶς κινδυνολογικὲς λεκτικὲς ἀκροβασίες ἀλλὰ διατηρώντας τὴν ἀμεσότητα μιᾶς χαλαρῆς συζήτησης καὶ τὴ μορφὴ μιᾶς μᾶλλον προσωπικῆς ἐσωτερικῆς ἀφήγησης στὸ γράψιμό του. Ἔτσι δομικὰ τὸ βιβλίον παρουσιάζει τὴν ἑξῆς εἰκόνα: ἀρχικὰ ὑπάρχει ἕνα κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο: «Ἀντὶ προλόγου», ὅπου ὁ συγγραφέας κάνει τὶς προ-

γραμματικὲς του δηλώσεις γιὰ τὴ συγγραφὴ ἀκολουθοῦν ἑπτὰ κεφάλαια χωρὶς τίτλο, ὅπου μὲ τὴ μορφὴ ἐπικοινωνιακῆς ἀφήγησης καὶ χωρὶς αὐστηροὺς θεματολογικοὺς διαχωρισμοὺς ὁ συγγραφέας συζητᾷ διάφορα ἐπιμέρους ζητήματα πού σχετίζονται μὲ τὸν βαλκανικὸ κῶρο ὡς σύνολο τὰ τελευταῖα πέντε κεφάλαια ἀναφέρονται σὲ κάθε μιά ἀπὸ τὶς πέντε σύγχρονες βαλκανικὲς κῶρες: Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Ἀλβανία, Σκόπια· τέλος, σὲ ἕνα ἐπίμετρο ὑπάρχουν χάρτες τῆς βαλκανικῆς κερσονήσου πού δείχνουν τὴν κρατικὴ διαφοροποίησή τῆς σὲ σημαντικὲς χρονικὲς τῆς στιγμὲς. Σεβόμενος τὴν ἀπόφαση τοῦ συγγραφέα νὰ μὴν τιτλοφορήσει τὰ ἑπτὰ κεφάλαια τοῦ κύριου μέρους τοῦ βιβλίου του, δὲν θὰ προχωρήσω σὲ ἀναλυτικὴ ἐπιμέρους παρουσίασή τους, ἀλλὰ θὰ σταθῶ σὲ κάποια σημεῖα τους, τὰ ὁποῖα θεωρῶ ὅτι χρίζουν ἰδιαίτερης ἐπισήμανσης.

Ἀρχίζοντας οὐσιαστικὰ τὸ βιβλίον τοῦ ὁ συγγραφέας διατυπώνει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἐμφανίζεται μὲ δύο ὄψεις, αὐτὴν τῆς μεσογειακῆς ἢ θαλασσινῆς Ἑλλάδας, τῆς προσανατολισμένης στὰ μεγάλα λιμάνια τῆς Μεσογείου, καὶ τὴν ἄλλη, τῆς Ἑλλάδας τοῦ βορρᾶ, πού εἶναι στραμμένη πρὸς τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ τὶς μεγάλες τῆς πόλεις, τὴ Βουδαπέστη καὶ τὴ Βιέννη. Εὐκόλα μπορεῖ νὰ συμφωνήσει κανεὶς μὲ τὴν ἄποψη αὐτὴ, ἂν λάβει ὑπόψη του ὅτι ἡ πρώτη Ἑλλάδα ἔχει σαφῶς περισσότερες σχέσεις μὲ τὶς Δυτικοευρωπαϊκὲς κῶρες, ἐνῶ ἡ δευτέρη εἶναι γεωγραφικὰ πολὺ πιὸ κοντὰ στὶς ἄλλες βαλκανικὲς καὶ τὶς κῶρες τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, μὲ τὶς ὁποῖες ἀνταλλάσσει πολιτιστικὰ στοιχεῖα καὶ συνιστᾷ μαζί τους ὅ,τι ὁ Μιχάλης Παπακωνσταντίνου ἀποκαλεῖ Βαλκανικὴ Οἰκουμένη. Σ' αὐτὴ τὴ Βαλκανικὴ Οἰκουμένη ἀπευθύνεται ὁ Ρήγας Φεραῖος καλώντας τοὺς χριστιανικοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς νὰ ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγὸ, γιὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερία τους. Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού δὲν εἶχε ἀκόμα συντελεστεῖ ἡ ἀφήγηση τῶν ἐθνοτήτων καὶ οἱ λαοὶ αὐτοὶ δὲν θεωροῦσαν ὁ

Ένας τὸν ἄλλο ἐχθρό του, ἀφοῦ κοινὸς ἐχθρὸς τοὺς ἦταν ὁ τουρκοκ κατακτητὴς στὴ βάση τῆς θρησκευτικῆς τοὺς διαφοροποίησης.

Συχνὲς εἶναι οἱ ἀναφορὲς τοῦ συγγραφέα στὴ γενετήριά του, τὴν Κοζάνη, τὴν ὁποία θέτει ὡς κεντρικὸ σημεῖο τῆς θεώρησής του γιὰ λόγους εὐκόλα κατανόητους. Ἡ Κοζάνη, λοιπόν, εἶναι παρούσα στὴν ἀφήγηση τοῦ κ. Παπακωνσταντίνου:

- ἄλλοτε, γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ ἐγγύητά της μὲ τὸ Μοναστήρι καὶ τὴν Κορυτσά, δυὸ πόλεις μὲ σπουδαία ἱστορία καὶ ἴσως σημαντικὸ μέλλον

- ἄλλοτε πάλι, γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τοὺς Κοζανίτες πρᾶγματευτάδες νὰ διασχίζουν τὴ Βαλκανικὴ καὶ νὰ φτάνουν στὸ Βελιγράδι, τὸ Ζέμου, τὴ Βουδαπέστη ἢ τὴ Βιέννη

- ἄλλες φορές, γιὰ νὰ μάθουμε γιὰ τὶς σπουδαῖες κοζανίτικες οἰκογένειες τῶν Καραγιάννηδων καὶ τῶν Χαρίσηδων καὶ τοὺς τελευταίους τοὺς ἀπογόνους, τὸν διάσημο μουσικὸ Χέρμπερτ φὸν Κάραγιαν καὶ τὴ Φεντόρα Χαρίση στὴ Βουδαπέστη

- ἄλλοτε, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ Κοζάνη δὲν δέχτηκε φανερὴ τουρκικὴ ἢ σλαβικὴ ἐπίδραση, σ' ἀντίθεση μὲ ἄλλες γειτονικὲς τῆς περιοχῆς

- κάποτε, γιὰ νὰ δοῦμε στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κτίση καὶ τὴν ἱστορία τῆς καθὼς καὶ τοὺς τόπους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦρθαν οἱ πρῶτοι τῆς ἔποικοι

- κι ἄλλοτε, τέλος, γιὰ νὰ ἐντοπίσουμε τὰ ἴχνη τῶν Κοζανιτῶν στὸν Νέο Κόσμο μετὰ τὸ 1900, ὁπότε ἀνοίγουν οἱ δρόμοι γιὰ κεῖ.

Παρὰ τὸ ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ συγγραφέα ἐντοπίζεται στὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν βαλκανικῶν χωρῶν καὶ στὶς μεταξὺ τοὺς σχέσεις, δὲν λείπουν καὶ οἱ ἱστορικὲς παρεκβάσεις, ὅποτε θεωρεῖ ὅτι αὐτὲς μποροῦν νὰ βοηθήσουν στὴν καλύτερη κατανόηση τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Ἔτσι:

- Ὑπάρχουν ἀναφορὲς στὸ ρόλο τοῦ Οἴκου-μενικὸ Πατριαρχείου ὡς ἐνοποιητικὸ παράγοντα τῶν ὀρθόδοξων λαῶν τῆς Χερσονήσου, ὥσπου ἐπινοήθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ διάσπαση -μὲ πρῶτη

τὴ Βουλγαρικὴ Ἐξαρξία- γιὰ τὴν εὐκολότερη τὸ-νωση τῆς ἐθνικῆς ἀφύπνισης αὐτῶν τῶν λαῶν.

- Βρίσκουμε ἱστορικὲς ἐπισημάνσεις γιὰ τὰ ἄλλα σημαντικὰ βαλκανικὰ κράτη ποὺ συνηπῆρξαν μὲ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ὅπως τοῦ Σέρβου Στεφάνου Ντουσάν ἢ τοῦ Βούλγαρου τσάρου Σαμουήλ, γιὰ νὰ συμφωνήσει ἐν τέλει ὁ συγγραφέας μὲ τὴ ρήση ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ ὅτι: «Στὰ Βαλκάνια οἱ αἰῶνες δὲν διαδέχονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἀλλὰ συνυπάρχουν. Παλιὰ ἰδιαιτερότητα ποτὲ δὲν πεθαίνουν, ἀλλὰ κι ἂν πεθάνουν, ποτὲ δὲν ἐνταφιάζονται». Αὐτὸ ἐξηγεῖ γιατί οἱ Βαλκάνιοι, ζώντας ὁ καθένας μὲ τὶς ἀναμνήσεις του, ἀντιδικοῦν πολιτικὰ καὶ δὲν φαίνεται νὰ συμβιβάζονται μὲ τὴν ἐκάστοτε ἱστορικὴ πραγματικότητα. Σὲ κάθε περίπτωση οἱ Ἕλληνες θυμοῦνται καὶ θυμίζουν στοὺς ἄλλους τὸν Περικλῆ ἢ τὴ μάχη στὸ Μαραθῶνα, οἱ Βούλγαροι τὸν Ἀσπαρούχ, οἱ Σέρβοι τὸν πρίγκιπά τους Λαζάρ, ποὺ ἠγήθηκε τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων στὴ μάχη τοῦ Κοσσυφοπέδιου, οἱ Ἀλβανοὶ τὸν Σκεντέρμπεη, οἱ Ρουμάνοι τὸν Οὐνιάδη ἢ τὸν Δράκουλα, μυθικὸ σύμβολο τοῦ ἀγῶνα τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων, ὅπως οἱ Ἕλληνες ἄρματολοι ἢ οἱ σλάβοι καϊντοῦκοι.

- Γίνονται ἀναφορὲς καὶ στὴν ἐθνολογικὴ, θρησκευτικὴ καὶ γλωσσικὴ σύσταση τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου, ἂν καὶ ὁ συγγραφέας μὲ σεμνότητα δηλώνει ὅτι γιὰ ὅσα γράφει δὲν διεκδικεῖ πρωτοτυπία ἀφοῦ δὲν εἶναι εἰδικὸς σλαβολόγος ἢ βαλκανολόγος καταγράφει ἀπλῶς ὅσα τοῦ χρειάζονται, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὴν πολυκύμαντὴ βαλκανικὴ ἱστορία, τὴ διεκδίκηση γιὰ παράδειγμα τοῦ Κοσσόβου ἀπὸ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἀλβανούς ἢ τὸ θνησιγενὲς πολυεθνικὸ κρατικὸ δημιούργημα τοῦ Τίτο μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο καὶ τὴ σημερινή του μοιραία κατάληξη.

- Δὲν θὰ μπορούσαν νὰ λείψουν ἀπὸ τὴ διεισδυτικὴ ματιὰ τοῦ ἔμπειρου πολιτικοῦ ἐπισημάνσεις πολιτικῆς γιὰ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ προβλέψεις γιὰ τὸ μέλλον τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ κρατῶν, καθὼς διαπιστώνει τε-

λευταία προσπάθειες για ένδοβαλκανική συνεννόηση με καλές προθέσεις από τα συνεργαζόμενα μέρη - κάτι καθόλου αυτονόητο παλιότερα. Ἀγκάθι στη συνεργασία αὐτὴ εἶναι καὶ πάλι οἱ ἔθνικες μειονότητες, οἱ ὁποῖες ὀδηγοῦν σὲ ἔθνικιστικές ἐξάρσεις καὶ πού στὶς μέρες μας ἐκδηλώνονται κυρίως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τους ἀδικημένο ἀπὸ τὴν ἰσχύουσα χάρισι τῶν ἐνδοβαλκανικῶν συνόρων. Εὐτυχῶς γιὰ τὴν ὥρα δὲν διαφαίνεται κάποια διένεξι Ορησκευτικοῦ χαρακίρα στὰ Βαλκάνια.

• Τέλος, ὑπάρχουν λίγες ἀναφορὲς στὸ ρόλο πού ἔπαιξαν οἱ διαμάχες τῶν ἐκάστοτε μεγάλων δυνάμεων γιὰ τὴν ἐξασφάλισι ζωῶν ἐπιρροῆς στὸν εὐρύτερο κῶρο τῆς Χερσονήσου. Ἀπὸ τὶς προσπάθειες τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τοῦ 19ου αἰῶνα νὰ ἐλέγξουν οἱ Ἀγγλογάλλοι τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Ρῶσοι τὶς σλαβικές κῶρες τῆς Βαλκανικῆς καὶ κυρίως τὴ Βουλγαρία, περνᾶμε στὸν 20ὸ αἰῶνα μὲ τὴ δημιουργία τῶν δύο μεγάλων στρατιωτικῶν συνασπισμῶν. Στὴ διεκκυστίδα αὐτὴ τὰ βαλκανικά κράτη μοιράστηκαν σὲ σφαῖρες ἐπιρροῆς: ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία περνοῦν στὴν ἐπιρροὴ τῆς Ἀγγλίας ἀρχικά καὶ τῶν ΗΠΑ στὴ συνέχεια ἡ κομμουνιστικὴ Βουλγαρία στὴν ἐπιρροὴ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης ἡ Γιουγκοσλαβία τοῦ Τίτο ἔπαιξε ἕναν ἡμιαυτόνομο ρόλο στὸ κίνημα τῶν Ἀδελφωμῶν ἡ Ἀλβανία προσκολλήθηκε γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ στὸ ὄραμ τῆς κομμουνιστικῆς Κίνας.

Τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου ἀσχολεῖται ἐπὶ πλείονος μὲ τὶς πέντε -ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδας- βαλκανικές κῶρες καὶ καταθέτει στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τὴν ἔκτασι καὶ τὸν πληθυσμὸ τῆς καθεμῆς καὶ ἐπιμέρους πληροφορίες εἰδικότερου ἐνδιαφέροντος. Ἔτσι δίνονται:

• Γιὰ τὴ Ρουμανία στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐθνολογική της σύστασι καὶ πληροφορίες γιὰ τὶς σχέσεις της μὲ τοὺς μὴ βαλκάνιους γείτονές της.

• Γιὰ τὴ Βουλγαρία τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, τὶς ἐχθρικές σχέσεις της μὲ τὴν

Ἑλλάδα κατὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα καὶ τὴ σημερινὴ πολιτικὴ καὶ οἰκονομική της κατάστασι.

• Γιὰ τὴ Γιουγκοσλαβία λίγα περισσότερα γιὰ τοὺς ἀγῶνες τοῦ πρίγκιπα Λαζάρ καὶ τὸ κράτος τοῦ Στεφάνου Ντουσαν, τὴ διαμάχη τῶν Καραγιόργεβιτς καὶ Ὀβρένοβιτς γιὰ τὸ θρόνο τῆς Σερβίας, τὴν ἀντίστασι κατὰ τοῦ Ἄξονα καὶ τὴ δημιουργία τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τοῦ Τίτο.

• Γιὰ τὴν Ἀλβανία στοιχεῖα γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τὰ γειτονικά του κράτη, γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μειονότητα στὸ ἀλβανικὸ κράτος καὶ γιὰ τοὺς ἀλβανοὺς οἰκονομικοὺς μετανάστες στὴν Ἑλλάδα.

• Τέλος, γιὰ τὰ Σκόπια -μὰ πού ὁ συγγραφέας δὴλώνει ὅτι ἀποφεύγει συνειδητὰ τὸ ἐπίσημο ὄνομα FYROM καὶ τὸ «Μακεδονία» πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἴδιοι- λεπτομέρειες γιὰ τὴ σύστασι καὶ ὀνομασία τους, τὴν ὑπερβολικὴ ἀντίδρασι τῆς Ἑλλάδας μὲ τὰ γνωστὰ συλλαλητήρια, στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐθνολογική τους σύστασι, καὶ τέλος σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴ βιωσιμότητά τους ὡς κράτος.

Καμὰ παρουσίασι ἑνὸς βιβλίου δὲν ἀντικαθιστᾶ τὸ διάβασμα ἢ τὴ μελέτη του, μὲ τὰ ὁποῖα κάθε ἀναγνώστης διαμορφώνει τὴ δική του ἀποψη καὶ στάσι. Σὲ ὅ,τι μὲ ἀφορᾶ, θὰ ἤθελα νὰ κλείσω μὲ κάτι πού -χωρὶς νὰ εἶναι πουθενὰ ρητῶς διατυπωμένο- διατρέχει ὡς πνεῦμα ὅλο τὸ βιβλίο καὶ εἰσπράττεται ὡς ἄρωμα. Ὁ Μιχάλης Παπακωνσταντίνου, παρὰ τὸν πολιτικὸ του ρόλο καὶ τὴν καθοριστικὴ του ἐμπλοκή στὶς ἐξελίξεις τῶν τελευταίων χρόνων στὸν βαλκανικὸ κῶρο, δὲν διακρίνεται πουθενὰ ἀπὸ ἕναν στεῖρο ἔθνικισμὸ ἢ -πολὺ περισσότερο- ἀπὸ ἕναν ἡγεμονισμὸ ἀπέναντι στὰ ἄλλα γειτονικά κράτη τῆς Βαλκανικῆς. Κάθε ἄλλο μάλιστα ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι εἶναι κοινὴ ἡ μοῖρα ὅλων τῶν βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τὸ καλὸ τοῦ ἑνὸς μπορεῖ νὰ εἶναι καλὸ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, ἐπομένως, νὰ ἐξαφανίσουμε μισαλλόδοξα τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὸ χάρτι, ὅπως ἐπικει-

ρήθηκε παλιότερα, αλλά μπορούμε και πρέπει να συμβιώσουμε μαζί τους, αφού αυτό ὄρισε ἡ κοινή μας μοίρα: εἴμαστε μιὰ «γειτονιά», μὲ ὅ,τι αὐτὸ συν-επάγεται. Ἔτσι, λοιπόν, πρέπει νὰ πορευτοῦμε μέσα ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία ἀποδοχὴ καὶ κατανόηση κι ἔτσι

θὰ διαμορφωθεῖ μετὰ τὶς τελευταῖες ἀνακατατάξεις καὶ τὴν σύγχρονη πολιτικὴ καὶ οικονομικὴ πραγματικότητα ἡ νέα Βαλκανικὴ Οἰκουμένη.

ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΝΤΙΝ

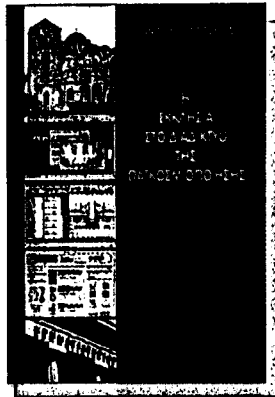
Πάνος Νικολόπουλος

Ἡ ἔκκλησία στὸ διαδίκτυο τῆς παγκοσμιοποίησης
ἐκδ. Ἄρμος, 2001, σσ. 124.

Ἡ πρώτη ἔκπληξη πού ἀντιμετωπίζει κανεὶς διαβάζοντας τὸ βιβλίο τοῦ Πάνου Νικολόπουλου *Ἡ ἔκκλησία στὸ διαδίκτυο τῆς παγκοσμιοποίησης*, εἶναι ὁμολογουμένως ἡ ἀμεσότητα καὶ ὁ ρεαλισμὸς του. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται στὴν ἐπικαιρικότητα καὶ τὴ ρεαλιστικότητα τῶν ἴδιων τῶν ζητημάτων μὲ τὰ ὁποῖα καταπιάνεται, ἴσως στὶς ὀργανικὰ συγκερασμένες προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέα, τοῦ νομικοῦ, τοῦ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ εὐαίσθητου πολίτη, ἀλλὰ καὶ τοῦ πιστοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας, σὲ μιὰ δύσκολη καὶ μᾶλλον μεταβατικὴ γι' αὐτὴν περίοδο.

Ζητήματα σημερινά, πρακτικά, συνιστώσες τοῦ καθημερινοῦ μας βίου, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τῆς προβληματικῆς του. Παγκοσμιοποίηση, διαδίκτυο, μάρκετινγκ, ἀναφορὲς σὲ στατιστικὲς πού γυμνώνουν τὴν πραγματικότητα ἀπὸ κάθε ἐξωραϊσμένη ἐπίφαση, προβλήματα τοῦ τρίτου κόσμου, κριτικὴ ἀποτίμηση τῶν νεώτερων θεολογικῶν προσπαθειῶν, ἀνατομικὲς παρατηρήσεις στὸ ἰδεολόγημα τῆς ἀ-πολίτικης θρησκευτικότητας, καλοῦν τὸν σύγχρονο καὶ ἀπαιτητικὸ χριστιανὸ ἀναγνώστη σὲ διαρκῆ ἀναζήτηση καὶ ἐπαγρύπνηση.

Ἡ «γεύση» πού τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀφήνει στὸν ἀναγνώστη του ὕστερα ἀπὸ τὶς πρώτες σημαντικὲς πιστοποιήσεις, εἶναι ἡ βαθύτητα μιᾶς ἀγωνίας. Τῆς ἀγωνίας τοῦ σύγχρονου χριστιανοῦ ὄχι ἀπλᾶ

ἀπέναντι στὴ σημερινὴ μεταβαλλομένη πραγματικότητα -αὐτὸ θὰ ἦτ' ἀνωριμότητα ἢ καὶ δειλία-, ἀλλ' ἀπέναντι εἴτε σ' ἓναν ἐφησυχασμὸν ἀστικὸ χριστιανισμὸν εἴτε σ' ἓναν ἐστρατευμένον, καὶ ἄρα ἐκ τῶν πρῶτων ἀρνητικῶν σὲ κάθε ἐξέλιξι «παραδοσιακῆ» ἐκδοχῆ του. Ὅμως ἡ ἀγώνια του δὲν καταντᾷ κυριακὸ ἀἴσθημα ἀδυναμίας καὶ ἀπραξίας. Μεταποιεῖται σὲ δυνατότητα

ἀναψηλάφησης τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητας καὶ ζωῆς μὲ τοὺς ὄρους τοῦ σήμερα.

Στὴν καταϊγίδα τῆς παγκοσμιοποίησης παραβάλλεται ἡ ἀσκητικὴ ἀντίσταση, στὴν ἀπροσωπικότητα τοῦ μάρκετινγκ καὶ τοῦ διαδικτυοῦ ἡ σφραγὶς τῆς προσωπικῆς ἑτερότητας, στὴν ἐμπορευματοποίησιν τῆς ζωῆς ἡ δίψα τῆς ἐκκλησιαστικότητας καὶ ἐνδοκρατικότητας.

Μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ ὁ Π. Νικολόπουλος, συλλέγοντας σ' ἓναν ἐνιαῖο τόμο τὰ κατὰ περίοδο δημοσιευμένα κείμενά του, στοχεύει σὲ μιὰ κριτικὴ ἐπισήμανση. Στὴν ἐπισήμανση πὼς ἡ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἱστορία εἶναι πορτοφόλι ἐγγρήγορης, εἶναι ἄρνηση τοῦ ἐφησυχασμοῦ εἶναι συν-ἔργεια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ Κόσμου: «Ὁ πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι» (Ἰω. 5,17).

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΑΜΠΑΤΖΙΔΗΣ